

LBRIS

We know
books
ION PILLAT

PRIMELE VERSURI

**Poezii inedite și variante timpurii
(1905-1912)**

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note,
varianțe și schiță cronologică de
CARMEN BRĂGARU

Spandugino

CUPRINS

<i>Pillat înainte de Pillat</i>	11
1. Un caiet cu amintiri de acum un veac	11
2. Tineri din protipendada bucureșteană a începutului de secol XX	14
3. Ion Pillat și Florica Rosetti: o iubire neîmpărtășită	22
4. Titu Maiorescu și botezul critic	29
5. Istoria primului volum proiectat, dar nepublicat de Ion Pillat	37
6. Poeziile lui Ion Pillat din caietul Floricăi Rosetti	46
7. O plachetă samizdat și alte manuscrise din Fondul Saint-Georges	49
8. „Dimineața” poetului	52
Notă asupra ediției	67
DIN CAIETUL FLORICĂI ROSETTI	75
Cântece. Balade și idile	77
S-au dus... ..	77
La izvor	78
La fântână, la izvoare... ..	79
Cântec (în vie)*	80
Cântec de dor [„Aș vrea să fiu kirghiz nomad”]	81
Cântec* [„Foaie verde de trei flori”]	82
Cântec [„Căzută-i bruma sus la vie”]	84

Toamnă [„Lin frunzele cad”]	85
Cântec [„Am zis la norul călător”]	86
Slove [de toamnă]	87
Toamna [„Toamna și-a întins marama...”]	87
Plecare [„E seara – Brazilii lung șoptesc”]	88
Plecare toamna*	89
VARIANTĂ*	90
Plecare (cântec)*	91
Toamna (variantă anterioară) [„Poteca brumată...”]	92
Pe drum	93
Amurg	95
Înserare* [„Umbra plopilor din cale”]	95
În amurg*	96
Amurg	97
Seară de iarnă	99
Poezii filozofice și lirice	103
I. În catedrală	103
II. În catedrală	104
Străin...*	106
Un leagăn sunt...*	107
VARIANTĂ ANTERIOARĂ* [„Un leagăn sunt...”]	108
Zbârnâie cobza...	109
Noapte*	110
Nocturnă [„Amurgul murise prin plopii din zare”]	111
Alte poezii	115
Sonet [„Pe drum mergeam alături...”]	115
[În orașul sfânt, la Brussa]	116
Cântec nipon	118
Răspuns la schița mea	119
DIN CORESPONDENȚA CU FLORICA ROSETTI	121
[Am vrut s-ucid iubirea o zi de toamnă sură]	123
[Corăbile din port plecat-au câte una]	125

[Era odată la Medina]	126
Sonet [„Plutașul Moarte trece pribeag pe râul lumii”] . . .	127
Mie	128
Divan	130
Sonet [„Nu e Amor copilul cu trandafirii lui”]	132
[Același freamăt trece-n crâng]	133
Pictor ignotus: El însuși	135
Anotimpurile (panouri decorative)	136
[Ca copil am ars lumânări de ceară]	138
Pictor ignotus: O frescă	139
[Priveam alături din pridvor]	141
[Era aceeași lună-n cer]	142
Ocazionale	143
[În bahnhoful de la Wien]	143
Lui Șpiț	144
[Supărată îmi ești oare, dragă Șpiț, de nu mai scrii] . . .	145
DIN FONDUL SAINT-GEORGES	147
[Pe poteca unde astăzi]	149
Unor mori de vânt	150
Din placheta samizdat <i>Slove</i>	151
III. [E-n mine-o herghelie de armăsari nebuni]	151
VI. [Legându-mi gânditoare colan de brațe moi]	152
IX. [Să piară i-a fost scris pe stepa făr’ de zare]	153
XIII. [Te ating, te strâng la piept și totuși ce departe] ..	154
XIV.* [Iubind în taină am păstrat tăcere]	155
XV.* [Biv-vel-vornic al Moldovii]	156
Placheta samizdat <i>Slove</i> în facsimil	159
Note și variante	179
Prima etapă de creație (schiță cronologică)	270

Pillat înainte de Pillat

1. Un caiet cu amintiri de acum un veac

În ciuda unei preocupări constante, înainte de și după 1989, a numeroșilor cercetători, istorici și critici literari pentru viața și opera lui Ion Pillat, interes real încununat cu editarea și reeditarea unei ediții de opere datorată Cornелиei Pillat, în ultimii trei lustri, cercetarea sistematică a periodicelor din epocă, precum și a fondurilor de manuscrise aflate în biblioteci, arhive sau colecții particulare, a scos la iveală un număr apreciabil de texte: unele edite, însă practic necunoscute, risipite prin revistele frecventate de poet, altele inedite, datând din diverse perioade de creație¹. Tocmai atunci când cercetarea părea că ajunsese la final și fusese răsplătită suficient prin piesele descoperite, întâmplarea a scos la lumină nu unul, ci două manuscrise pillatiene extrem de prețioase. Dacă rodul cercetării noastre anterioare consta din texte dispartate, cele două manuscrise, ivite în mod miraculos cam în aceeași perioadă, sunt cu atât mai valoroase cu cât ele conțin seturi întregi de poezii, grupate în cicluri distincte și chiar într-o ordine menită să contureze poate un îndelung căutat volum de debut.

Primul manuscris, care acoperă și cea mai mare parte a ediției de față, a fost descoperit din pură întâmplare în primăvara anului 2021. Pus în vânzare de un anticariat de artă din București, la acea dată el se prezenta sub forma a cinci seturi de file cu poezii în manuscris, vândute

¹ O selecție a fost publicată de noi, la împlinirea a 130 de ani de la nașterea poetului, în „România literară”, an LIII, nr. 14, 2 aprilie 2021, pp. 18-19.

separat. La achiziționarea acestora în vederea întocmirii variantelor pentru o nouă ediție critică, revizuită și adăugită a poeziilor lui Ion Pillat, am avut surpriza să constatăm că o treime din versuri erau cu totul inedite, celelalte fiind variante inedite, foarte timpurii, ale unor poezii consacrate. Interesându-ne pe loc de proveniența lor, am aflat că toate cele cinci seturi de foi fuseseră prinse inițial într-un caiet care ne-a fost oferit cu amabilitate, considerat fără prea mare valoare, de vreme ce, în afara versurilor pillatiene, nu mai conținea decât foarte puține file scrise. Nu am putut obține nicio altă informație privind deținătorul, mijlocitorul tranzacției ori proveniența caietului.

În integralitatea lui refăcută după achiziție, manuscrisul reprezintă un caiet tip agendă (22 x 15 cm; cotor: 3 cm), având copertele exterioare groase, cartonate, cu învelitoare confecționată din piele de șarpe maro-gălbuie. Modelul forzațului reprezintă cerculețe mici albe pe un fundal vernil cu inserții de dungi mărunte argintii. Pe forzațul fix al copertei anterioare, în colțul din stânga jos, este tipărită eticheta unei importante librării și papetării din acele timpuri: „C. Sfetea, București”.

Blocul cărții este format din 101 file veline, dintre care 55 sunt încă lipite de cotor. Celelalte 46 au fost desprinse din legătura cotorului, mai mult ca sigur spre a fi vândute ca piese dispartate, cel mult grupate în câteva fascicule. Nu știm cu exactitate care va fi fost numărul total de file, de vreme ce una, pe care se găsea o poezie în cerneală neagră, se poate vedea că a fost tăiată la un moment dat. Cu toate acestea, la o privire atentă a cotorului, în comparație cu blocul cărții, nu par a lipsi prea multe. Cele 46 de pagini folosite conțin citate și dedicații scrise de persoane apropiate posesoarei, precum și poezii semnate de doi tineri prieteni care cochetau cu poezia. În lipsa oricăror date de personalizare a caietului, singurele indicii călăuzitoare rămân semnăturile și datele calendaristice adiacente, care, identificate sau reconstituite ulterior pe filieră istorico-literară, au făcut lumină în cele din urmă cu privire la proveniența manuscrisului.

Pe prima filă sunt copiate și uneori subliniate cinci fraze de mici dimensiuni, trei în limba franceză, una în limba italiană și alta în limba

română, rar fiind specificată sursa citării. Caligrafia neglijentă și scrisul în creion ne fac să credem că pasajele au fost transcrise de posesoarea caietului. În transcrierea acestor fraze, am preferat să marcăm cu italice doar cuvintele subliniate, iar între paranteze drepte să precizăm sursa citatelor:

„Je ne trouve beau et pur que ce que j’imagine et ce dont je me souviens.” (Laforgue) [Citat ușor modificat, prin care debutează tableta *Ne vivre qu’avec son âme...*, din *Dragées*.]

„Elle était une petite fille sans importance – jusqu’à ce qu’elle mourût. *Une fois disparue elle devint intéressante.*”

„*Zic mulți. Dar cine știe de-i faptă sau poveste?*” [În marginea din stânga a filei, în dreptul citatului, au fost trasate două linii verticale.]

„J’ai réfléchi (...) *pour rien* à présent comme alors.” (Jammes) [În marginea din stânga a filei, în dreptul fragmentelor de vers care fac parte din poezia *Il va neiger*, au fost trasate două linii verticale.]

„Le rire c’est le *dédain* et la *compréhension* mêlés, c’est en somme *la plus haute manière de voir la vie!*” [În marginea din stânga a filei, în dreptul acestui fragment dintr-o scrisoare a lui Gustave Flaubert către Louise Colet, au fost trasate două linii verticale.]

„La gioia e sempre l’altra riva!” [Ultimul vers, ușor modificat (cf. „La più gran gioia è sempre all’altra riva”), din poemul lui Gabriele D’Annunzio, *Bocca di Serchio*, din volumul *Alcyone* (1903).]

„La vérité c’est ce que je pense; *l’erreur c’est la vérité de mon voisin!*”

Ulterior, caietul a fost întors cu susul în jos, partea posterioară devenind anterioară, unde rude și prietene ale deținătoarei aștern pe pagini dispartate, după moda vremii, vorbe de duh sau versuri în limba franceză, rareori indicând sursa citării, nelipsind însă niciodată iscălitura și data adnotării. Dintre cele șapte pagini, cronologic succesive, de citate și dedicații, trei sunt notate cu cerneală neagră în 1908, iar celelalte patru, din 1909, trei cu cerneală violet și ultima cu cerneală neagră, după cum urmează:

„Rien ne passe, rien ne casse, rien ne lasse quand on aime. (Mariette Filitis, *Dimanche des Rameaux*, 6 april 1908)” [Replică la proverbul francez „Tout passe, tout casse, tout lasse...”]

„Prise du temps: Economise tes instants,/ Car les heures que Dieu nous donne/ Seules sont des trésors constants./ Une seule avarice est bonne/ C'est l'avarice de son temps. (Angèle Filitis, 1908)”

„Plaisir et bonheur: On passe par différents goûts/ En passant par différents âges/ Plaisir est le bonheur des fous,/ Bonheur est le plaisir des sages. (Ella Filitti, 6 avril 1908)” [Ultimele două versuri reproduc o sintagmă a lui Barbey d'Aureville.]

„La vie/ C'est un rêve plein de lumière, une sombre réalité. (Zozo, 17 mars 1909)”

„Si pour former une guirlande il a fallu un assemblage de jolies fleurs – Pour faire une vie heureuse, il faut un assemblage de nobles sentiments, qui toujours viennent du cœur. (Titi, 17 mars 1909)”

„Il y a une vertue supérieure à l'amour de la patrie, c'est l'amour de l'humanité. (Zoe, 17 mars 1909)”

„Tu trouveras, dans la joie ou la peine,/ Ma main pour soutenir la tienne/ Mon cœur pour écouter le tien. (A. de Musset) (Minica Herberth, 15. III. 09)” [Ultima terțină din poezia *Sonnet*, apărută în volumul *Poésies nouvelles* (1857).]

După un set de 32 de poezii nedatate, aparținându-i lui Ion Pillat, urmează dedicația semnată și datată „Pia, 1911, août Sinaia”: „Plaisir d'amour dure qu'un moment, chagrin d'amour dure toute la vie!” [refrenul romanței *Plaisir d'amour*, inițial intitulată *La Romance du Chevrier*, preluată din romanul *Célestine* de Jean-Pierre Claris de Florian (1784)].

Cele din urmă pagini scrise din caiet reprezintă un alt set, de 11 poezii (doar unele datate, 1910 sau 1911), semnate când C.N.F., când C.N. Filitti.

2. Tineri din protipendada bucureșteană a începutului de secol XX

Intrată la noi pe filieră franceză încă din secolul al XIX-lea, printre adolescentele din elita românească a începutului de secol următor continua să fie în vogă moda de a ține, pe lângă un jurnal (sau

poate chiar înlocuindu-l), o agendă, un carnet sau un caiet în care prietenele foarte apropiate, mai târziu tineri din cercul lărgit de prieteni sau de admiratori, notau câte o vorbă de duh, un citat, o maximă referitoare în genere la viața care li se deschidea înainte sau la iubirea pe care abia urmau să o descopere. Tinerii care cochetau cu poezia aveau un atu în plus, căci, în locul citatelor și aforismelor șablon, care migrau adesea dintr-un caiet într-altul, ei se bucurau de privilegiul de a transcrie una dintre producțiile proprii, pe care, de regulă, o dedicau posesoarei caietului respectiv, chiar dacă nu ea fusese neapărat sursa inspirației. Un exemplu de acest fel este carnetul unei anume Graziella Grămățescu¹, în care Ion Pillat, aflat la Lausanne în 1912, îi dedica tinerei întâlnite conjunctural (notând „Ă Graziella”) poezia intitulată *Unor mori de vânt*, scrisă la Florica, în data de 13 septembrie 1911, și hărăzită pentru posteritate surorii sale, Pia. Dar, dacă în carnetul Graziellei (și în altele asemenea, probabil), poetul transcrie ocazional o singură poezie, în caietul manuscris de care ne ocupăm, numărul versurilor este coplesitor, indicând nu o întâlnire întâmplătoare, cât mai degrabă o afinitate literară demnă de luat în seamă, dacă nu chiar o pasiune înflăcărată pentru deținătoarea caietului, așa cum va dovedi contextul lărgit al investigației.

Conturând un cerc intim, semnăturile ce însoțesc dedicațiile reproduse în paginile anterioare oferă primele indicii despre posesoarea caietului. În grupajul din 1908, frecvența numelui Filitti (Mariette, Angèle, Ella, Constantin N.) sugerează o prietenie strânsă între descendenții acestei familii și deținătoarea încă necunoscută a caietului. Ella (Elena) Filitti² (1895-1949) era fiica senatorului Nicolae Filitti și a Vioricăi (n. Văleanu), totodată sora lui Constantin N. Filitti (alintat Puiu). Sora și fratele se aflau în anturajul Principelui Carol, Ella fiind una dintre primele pasiuni ale acestuia, „o mare și serioasă dragoste

¹ Cf. Fondul de manuscrise al Bibliotecii Naționale a României (BNaR), ms. 21190.

² Căsătorită ulterior cu Emil Costinescu, fiul liberalului cu același nume, ministru de Finanțe în mai multe rânduri.

a lui”, după cum avea să noteze peste ani prietena Zoe Cămărășescu¹. Fratele Ellei, Constantin² (1893-1973), unul dintre cei mai apropiați prieteni ai Principelui, a devenit ofițer de Stat-Major, ajungând la un moment dat chiar aghiotantul Regelui Carol al II-lea, ceea ce i-a atras întemnițarea în timpul regimului comunist, după întoarcerea din Portugalia. Deși neidentificate încă, Mariette și Angèle Filitti erau de bună seamă descendente ale uneia dintre numeroasele ramuri ale vechii familii grecești, împământenită la noi de Alexandru Ioan Cuza.

Celelalte patru semnături din grupajul din 1909 ne introduc în atmosfera familiilor înrudite și prietene Bengescu și Goleșcu, Zozo (sau Zumpi) fiind numele de alint ale Zoei Bengescu (1894-1987), cea mai mică dintre cele cinci fiice ale generalului Alexandru (Achille) Bengescu (1853-1924) și ale Zoei Bengescu (n. Rosetti) (1852-1913). Cea din urmă, care a împărțit identitatea onomastică cu mezina sa până la căsătoria acesteia cu Ion (Jean) Cămărășescu, era la acea dată una dintre cele mai apreciate doamne de onoare ale Reginei Carmen Sylva.

Surorile Bengescu³ erau verișoare cu fetele Goleșcu din aceea generație, dintre care o altă Zoe și Titi, mai apropiate ca vârstă de mezina Zozo, descopereau săptămânal jocuri și preocupări comune, ziua de sâmbătă fiind fixată anume pentru întâlnirile lor. De asemenea, Bengeștile și Goleștile, cum singure se denumeau colectiv în stilul epocii, erau verișoare și cu Rosettiile sau Rosetteștile, Noemi și Florica, tatăl acestora, Dumitru/Dimitrie („nenea Mitică”) Rosetti, fiind singurul frate între cinci surori, printre care se numărau Zoe (căsătorită Bengescu, mama lui Zozo), Maria (soția lui Iacob Negruzzi) sau Ana (Netty, cea de a doua soție a lui Titu Maiorescu). Fiind despărțite doar

¹ Zoe Cămărășescu, *Amintiri*, ediția a doua, Casa Editorială Ponte, București, 2012, p. 343. Detaliile despre „tandrețea plină de gingașie” care îi cuprinsese pe cei doi tineri se regăsesc în paginile volumului *Povestea unei iubiri. Jurnalul Ellei Filitti adnotat de Principele Carol*, traducere din limba franceză, note și comentarii de Georgeta Filitti, Corint Books, 2015.

² Care semna Constantin N. Filitti, C.N. Filitti sau C.N.F.

³ Erau patru la număr: Elena (Ella), căsătorită Băicoianu, Maria (Mimi), căsătorită Racotta, Elisabeta (Lizeta/Lizu) și Zoe (Zozo/Zumpi), căsătorită Cămărășescu.

de cinci luni la naștere, verișoarele mezină Zoe (Zozo/Zumpi) Bengescu și Florica Rosetti (apelată adesea și Floare sau Florus) au crescut practic împreună, căci locuiau din întâmplare și foarte aproape, devenind de timpuriu confidente și prietene nedespărțite. Alături de Ella Filitti, prin 1909-1911, formau un trio de „birjărese”, denumite astfel prin apropierea, pe filieră familială sau amicală, de „Birjărie”, un grup de prieteni denumit astfel în glumă, după cum aflăm din două surse deja menționate, volumul de *Amintiri* al Zoei Cămărășescu și *Povestea unei iubiri. Jurnalul Ellei Filitti adnotat de Principele Carol*.

Dintr-un album¹ pus la dispoziție de Lascăr Zamfirescu² istoricului Georgeta Filitti, aflăm o mărturie din epocă despre această puțin cunoscută, tinerească și amuzantă camaraderie de la începutul secolului trecut: „De ce «BIRJĂRIE»? Pentru că, pe când împreună cu mulți alții, grupul nostru de 7 prieteni ne făceam serviciul militar, în calitate de «teteriști» (tineri cu termen redus), fiind toți cel puțin bacalaureați, la Școala de Artilerie și Geniu din București, din pricina unui caz de indisciplină, colonelul comandant al Școalei ne-a ținut o severă și aprigă mustrare, pe care, foarte supărat, a încheiat-o astfel: «Asta nu mai e militarie, e birjărie!» Iar grupul nostru glumeț a denumit serviciul nostru militar «Birjărie», iar noi, cei 7, ne-am denumit, luând porecla în renume, «birjari». «Birjarii» erau aceștia: Dinu Rosetti-Bălănescu, Ionică Rosetti-Bălănescu, Puiu Filitti, Alex. Băicoianu, Grigori Romalo, Grigore Gafencu, Lulu Lambrino. Iar «birjărese» erau 3, rude ale birjarilor: Ella Filitti, zisă Păsărica, Florica Rosetti, zisă Florus, Zoe Bengescu, zisă Zumpi. Iar foarte apropiată, dar nu «birjăreasă», Zizi Lambrino (prima soție a Principelui Carol)”³. Acesta din urmă, amoretzat la acea dată de Ella Filitti, exclama într-o adnotare pe marginea jurnalului fetei: „Oh, pentru mine *Birjăria* asta

¹ Intitulat *1-er oct. 1912 – 1-er oct. 1913, Au temps de la Birjărie*.

² Fiul diplomatului Alexandru Zamfirescu și nepotul scriitorului Duiliu Zamfirescu.

³ *Povestea unei iubiri. Jurnalul Ellei Filitti adnotat de Principele Carol*, ed. cit., pp. 79-80. (v. nota 1 de la p. 16.)

reprezintă lucrul cel mai minunat din viață, momentele mele cele mai fericite, în fine, asta însemni tu”¹.

Dincolo de explicațiile despre întemeierea nucleului birjăresc inițial și de adăugarea unor membri, amintirile Zoei Cămărășescu înregistrează și atmosfera plină de petreceri și de veselie de care avuseseră parte privilegiatii acestei confrerii: „Un mic grup de camarazi, care își făceau atunci serviciul militar împreună cu Puiu Filitti, prietenul nostru din copilărie, legătura între acest grup și noi, a luat numele absurd de Birjărie. Grup strâns, în care nu mai puteau pătrunde și alții.

Sfârșisem cu lecțiile, nu ne mai constrângea nicio obligație. Ne întâlneam peste tot: la sport, la dans, în excursii, la reprezentațiile cinematografice cu comicul Max Linder și alții, la Cotroceni. Erău un lanț de întâlniri «birjărești», un vârtej de petreceri copilărești, însă atât de exclusiviste, încât începuse lumea să le ponegrească, să le critice și să le condamne. Prezența prințului Carol în mijlocul Birjăriei atrăgea și mai mult atenția asupra ei.

Numele de Birjărie venea de la un colonel care se răstrea la tinerii recruți ce nu înțelegeau destul de repede disciplina militară în atitudinea lor «fizică și morală», așa cum zicea colonelul; într-o zi, acesta, supărat, a strigat la ei: «Ce facem noi aici, instrucție militară sau birjărie?»

Birjărie a rămas. A fi birjar avea pentru noi valoarea unui titlu, nu de noblețe, ci de prietenie încercată. Era ca un legământ.

Eram cinci fete: Ella Filitti, Linuța Vidrașcu, Nica Costinescu, Florica Rosetti și eu.

Băieții erau opt: doi Rosetti-Bălănescu, doi Romalo, Lulu Lambrino, Alexandru Băicoianu, Grigore Gafencu și Puiu Filitti.

Când nu ne întâlneam seara, ne întâlneam peste zi la Filittiști. Băieții povesteau pățanii de la cazarmă, celebrele momente de distracție ale lui Grigore Gafencu, pe care l-am văzut la noi la masă, turnându-și dintr-o sticlă goală în pahar, ducând paharul gol la gură, apoi ștergându-și cu grijă buzele uscate. Mai erau și răspunsurile înțepate ale

¹ *Ibidem*, p. 42.

lui Grigore Romalo, mereu în conflict cu disciplina, miopia lui Alexandru Băicoianu și câte altele, care ne făceau să râdem fără sfârșit.

Ionică Rosetti-Bălănescu se așeza la pian și cânta faimosul său: *À la Martinique, Martinique, Martinique! C'est ça qu'est beau, c'est ça qu'est chic./ Pas de gilet, de col, de pantalon/ Rien qu'un tont petit caleçon...*¹ Dansam foxtrot pe această melodie până când obosea Ionică tapând, și atunci mă așezam eu la pian, atacând valsurile din *Dollar-Prinzessin*² și *Graf von Luxemburg*³. Se introdusese acum tangoul, *le tango argentin*. Un ritm nou, un dans taxat drept «lasciv și indecent» de bătrânele matroane ce asistau îngrozite la executarea figurilor savante ale tangoului, în care numai câteva perechi se distingeau la baluri.

În salonul coanei Viorica Filitti, călăuzite în ale dansului modern de către Gaf⁴ care venea din Elveția, ne avântam și noi, la pian și la dans, în tangou, vals-boston, foxtrot etc. Nimic lasciv, nimic indecent, nici în gesturi, nici în intenții. [...] Mici flirturi inocente dădeau mai multă atracție acelor întruniri de Birjărie; o veselie tânără, sănătoasă, în care se amestecau, în timpul pauzelor de dans, conversații filozofice și literare, ușor sentimentale. Aceasta era atmosfera mult-criticată a Birjăriei⁵.

Revenind la semnăturile din caietul manuscris de care ne ocupăm, ultima din grupajul din 1909, cea a Minicăi Herberth, se circumscrie colateral tot în cercul Bengeștilor, fiind vorba cel mai probabil de

¹ În *Martinica, acolo-i frumos, acolo e șic. Nu-i nevoie de jiletcă, de guler, de pantalon. De nimic, decât de niște chiloșei...* (fr.). Nota ce conține traducerea din limba franceză aparține Martei Cozmin, îngrijitoarea volumului de *Amintiri* al Zoei Cămărășescu. Ar fi de adăugat detaliul că acest „chanson nègre”, „exotique et colonial” din 1912, intitulat *À la Martinique*, îi aparține lui Henri Christiné (text și muzică) și George Michael Cohan (muzică), fiind interpretat de-a lungul vremii de șansonetiști francezi de renume, precum Félix Mayol sau Maurice Chevalier.

² *Die Dollarprinzessin*, operetă semnată de compozitorul austriac Leopold (Leo) Fall, pusă în scenă la Viena în noiembrie 1907, urmată în septembrie 1909 de o adaptare de succes în limba engleză, *The Dollar Princess*.

³ *Contele de Luxemburg*, opereta lui Franz Lehár, avusese premiera la Viena, în noiembrie 1909.

⁴ Gafencu (nota Martei Cozmin).

⁵ Zoe Cămărășescu, *op. cit.*, capitolul intitulat *Birjărie*, pp. 312-313, 315.

fiica guvernantei săsoaice, o anume Fräulein Herberth angajată pentru mezină Zoza. Un amănunt important este acela că, prin apropierea de familia regală, dar și prin alte afinități și conjuncturi, familiile Filitti, Bengescu, Rosetti, Maiorescu erau conservatoare și germanofile, cu tot ceea ce presupunea această poziționare în societatea bucureșteană, inclusiv adversitatea politică cu importanta familie liberală a Brătienilor, al cărui prim vlăstar din generația tânără era Ion Pillat. Cu toate acestea, descendenții familiilor rivale politic socializau fără griji sau resentimente, cel puțin la vârsta juneții îngăduitoare și integratoare.

Cel dintâi nepot al patriarhului Ion C. Brătianu, viitorul poet Ion Pillat, crescuse în atmosfera patriarhală a moșiei de la Florica, împreună cu fratele mezin Nicolae¹ și sora Pia², cea care semnează ultima dedicație din caietul scris de care ne ocupăm. Că se cunoșteau și erau chiar prieteni cu tinerii pomeniți mai înainte, aflăm din mai multe surse. Zoe Cămărășescu, în amintirile sale, evocă atmosfera din Vila Brătianu de la Predeal, pe care o vizitau când se aflau la Sinaia în anturajul „prinților mari”, Elisabeta (Zambeta) și Carol, întrucât „noi eram prietene cu copiii Pillat”³. Apoi, tot într-un volum de amintiri în care își evocă pe rând membrii familiei, Nicolae Pillat descrie și cercul de prieteni pe care îl frecventau în copilărie: „Ion și cu mine mergeam foarte des la Cotroceni, Palatul prințului moștenitor Ferdinand și al prințesei Maria. Făceam parte din grupul de prieteni ai prințului Carol. Acolo, cu Gogu-mic Văleanu, Puiu Filitti, frații Romalo, Oteteleșanu, Păltineanu, Rosetti-Bălănescu și mulți alții, petreceam zile întregi bătându-ne și jucându-ne. Prințul Carol ne ducea câteodată cu el la Sinaia”⁴. Tot el evocă „un picnic într-un loc minunat de

¹ Viitorul diplomat Nicolas Pillat (1894-1976), care s-a stabilit în Franța în anii '40 ai secolului trecut.

² Pia Pillat (1893-1973), căsătorită Danielopolu, apoi divorțată și recăsătorită Lascăr.

³ Zoe Cămărășescu, *op. cit.*, p. 291.

⁴ Nicolae I. Pillat, *Siluețe din familia Brătianu*, Ed. Vremea, București, 2008, p. 60.